

VÝSKYT UŽOVKY FRKANEJ – NATRIX TESSELLATA (REPTILIA: COLUBRIDAE) V MESTE LEVICE (JZ SLOVENSKO)

Štefan Čambal

Mochovská 16, 934 05 Levice.
E-mail: stefancambal@gmail.com

Abstract:

Čambal Š. 2020: Occurrence of *Natrix tessellata* (Reptilia: Colubridae) in the town of Levice (SW Slovakia). *Acta Musei Tekovensis Levice* 12: 223 – 226.

The work deals with the occurrence of *Natrix tessellata* in the town of Levice. The work pays particular attention to the populations of this *Natrix* species in the protected area Levické rybníky ponds and in the stretch of the Podlužianka watercourse which flows through the town. It also shares the knowledge of the bionomics of *Natrix tessellata*, gained in the studied localities.

Key words: *Natrix tessellata*, Reptilia, Levice, SW Slovakia

ÚVOD

Užovka frkaná - *Natrix tessellata* (Laurenti, 1768) má veľký areál svojho rozšírenia. Ten siaha od Švajčiarska, Talianska cez strednú a juhovýchodnú Európu až do Ruska, Malej Ázie, na Blízky a Stredný východ a v oblasti nílskej delty ju dokonca nájdeme aj v Afrike. Najďalej na východ zasahuje do západnej Číny a západného Mongolska. V strednej Európe severne od hranice jej súvislého rozšírenia nájdeme niekoľko izolovaných reliktných populácií (MORAVEC 2019). Výskytom na Slovensku sa v historickom meradle venoval LÁC (1968). Podľa neho tento druh na území bývalého Československa nepresahuje izohypsu 400 m a je viazaný na toky, ako napr. Dunaj, Váh, Hornád, Torysu, Bodrog a Hron. Ako ďalej uvádza, užovka frkaná v Levickom okrese obýva Kálnu pri Hrone (správne Kalnú nad Hronom) a Žemberovce. Tomu zodpovedá fakt, že ju ČAMBAL (1995, 1999) z Levíc ešte neuvádza, pričom jej prítomnosť zaznamenal na okolitých lokalitách: Malý Kiar, Kalná nad Hronom a Šahy (1989), Tlmače - Hron (1992), Kalinčiakovo (1993).

RECENTNÝ VÝSKYT UŽOVKY FRKANEJ V LEVICIACH

Užovka frkaná - *Natrix tessellata* (Laurenti, 1768) je oveľa vzácnejšia než jej príbuzná a na území Levického okresu rozšírená užovka obojková - *Natrix*

natrix (Linnaeus, 1758). Dôvodom je fakt, že je na vodu a vodné prostredie užšie viazaná, bionomicky i anatomicky adaptovaná. V máji 2005 sme potvrdili jej syntopický (spoločný) a hromadný výskyt s užovkou obojkovou v kanáli Teler pri CHA Levické rybníky. Je zaujímavé, že v samotnej sústave rybníkov sme vtedy tento druh nenašli (ČAMBAL 1999). Jeho výskyt sa tu (v prvom rybníku sústavy CHA Levické rybníky) podarilo zaznamenať až v nočných hodinách v máji 2015. V auguste 2015 bola táto užovka zaznamenaná aj v kanáli Teler a v podobe čerstvo usmrteného jedinca na cestnej komunikácii pretínajúcej CHA Levické rybníky. V tomto CHA bol opakovane registrovaný výskyt juvenilov a subadultných jedincov v rokoch 2018 (Hoffmann, in verb.), pričom sa *Natrix tessellata* často a opakovane vyskytovala na rovnakých miestach v spoločnosti *Natrix natrix* a *Natrix natrix persa* pri spoločnom slnení (2019, Hoffmann, in verb.).

Je zaujímavé, že užovka fřkaná sa, až na drobné výnimky, vyhýba regulovanému toku Perec, kde sa ju podarilo zastihnúť iba raz a to pri migrácii. V ostatných rokoch sme užovku fřkanú na území Levíc zaznamenali v toku Podlužianka (pri autobusovej stanici) kam sa zrejme dostala migráciou z Hrona. Následne sa potvrdil jej výskyt na úseku Podlužianky v blízkosti hradného areálu, kde sa podarilo zaznamenať v roku 2012 i melanický exemplár adultnej samičky (Purgat in verb.). Podľa jeho pozorovaní viaceré jedince z tejto lokality vykazovali rozličné poranenia a jazvy, čo pravdepodobne súvisí s predačným tlakom hlodavcov zdieľajúcich s užovkami toto stanovište.

Na úseku pretekajúcom spoza niekdajšej kozmetickej a nábytkárskej spoločnosti bolo pri inventarizácii v rokoch 2015 – 2016 pri rekordne nízkej hladine zaznamenaných niekoľko juvenilných jedincov, loviacich rybky vo vyčkávacjej polohe na strmom brehu s neponorenou hlavou či časťou tela. Adultné jedince sa na tomto úseku ale nezaznamenali. Populačná hustota tohto druhu v sledovanom období bola na skúmanom úseku Podlužianky nápadne nízka. V nasledujúcom texte opisujeme bionomické poznatky zaznamenané počas sledovania populácie *N. tessellata* na Podlužianke pri hradnom areáli.

Užovka fřkaná je v prevažnej miere druh s dennou aktivitou, ktorý by pri letných horúčavách mal meniť aktivitu na nočnú až súmravnú. Populácia z toku Podlužianka má aktivitu dennú a to aj pri vysokých teplotách. Počas horúcich letných dní ju možno pravidelne vidieť pri love potravy už o 7²⁸ hod., ale aj na pravé poludnie pri veľmi vysokej teplote vzduchu (35 °C a viac), či vo večerných až nočných hodinách. V máji 2015 sme pozorovali loviaceho jedinca ešte o 23²⁵ hod. Blízkosť hradného areálu často využívajú užovky fřkané na termoreguláciu, vďaka čomu ju pracovníci Tekovského múzea v Leviciach nachádzajú na chladnejších miestach v hradnom areáli alebo priamo v múzejných expozíciách.

Užovka fřkaná má pomerne krátku únikovú vzdialenosť. Často je to len niekoľko málo metrov (1 – 3 m). Pri pozorovaniach bola u nej zaznamenaná rozdielna úteková hranica a aktivita. Na okolo prechádzajúcich chodcov zvyčajne reaguje pasívne. V prípade, že sa jednalo o väčšiu skupinu ľudí alebo o kosenie trávnych porastov motorovou kosačkou reagovali užovky inak. V prípade vyrušenia sa užovky snažia rýchlo skryť do úkrytov na brehu, alebo do vody a pomocou prúdenia sa vzdialia

Obr. 1. *Natrix tessellata* na nádvorí levického hradu

Foto: Peter Pleva

Fig. 1. *Natrix tessellata* at the castle courtyard in Levice.

Photo: Peter Pleva

od miesta vyrušenia. U tohto druhu je, podobne ako u *N. natrix*, uvádzaná aj thanatóza, ale tú sme u populácií vyskytujúcich sa v Leviciach doteraz nezaznamenali. V areáli Tekovského múzea v Leviciach (2015) sa našiel mladý samec, ktorý bol mimoriadne podráždený. Okrem nafukovania a veľmi hlasitého syčania sa rozhodol občas aj zaútočiť s otvorenou tlakou. Útok smeroval zväčša do boku, pri dlhšom podráždení sa stáčil do typického „esička“, z ktorého hneď útočil.

V Podlužianke užovka fľkaná s najväčšou pravdepodobnosťou vytvára ostrovčekovité mikropopulácie a nevyskytuje sa po celej dĺžke toku. V Leviciach sme jej prítomnosť registrovali aj na pomerne odľahlých, umelo vytvorených stanovištiach, kam sa zrejme dostala migráciou. Dokladujú to nálezy niekoľkých subadultných až adultných exemplárov v jazierkach firiem v meste Levice (Tabaková, Staré Levice a inde).

Natrix tessellata je druhom veľmi zraniteľným (je zaradený do kategórie ohrozený – Endangered) a citlivým na akékoľvek negatívne zmeny biotopu. Z tohto pohľadu môžu mať pre jej populácie mimoriadne nebezpečný dopad predovšetkým úpravy vodných tokov a ich brehov. Pre aktívnu ochranu populácie užoviek fľkaných na území mesta Levice je zásadná ochrana celej lokality (Podlužianka, Teler a CHA Levické rybníky) a, samozrejme, aj cieľená osвета medzi verejnosťou. Potrebné je aj ďalšie sledovanie populácií tohto druhu nielen na území mesta ale aj v jeho okolí.

POĎAKOVANIE

Autor ďakuje Petrovi Hoffmannovi za poskytnuté údaje a cenné informácie o *Natrix tessellata*. Poďakovanie za pomoc pri príprave príspevku patrí RNDr. Vladimírovi Smetanovi.

Recenzent: RNDr. Vladimír Smetana

LITERATÚRA

- ČAMBAL Š. 1992: Chov a odchov užovky fírkanej (*Natrix tessellata*). *Akvárium Terárium* (Praha) **35 (1)**: 21–23.
- ČAMBAL Š. 1995: Obojživelníky a plazy Levického regiónu: Užovka fírkaná (*Natrix tessellata*). *Pohronie* **28 (50)**, Levice, 4.5.1995.
- ČAMBAL Š. 1999: Zoologický výskum na chránenej študijnej ploche Levické rybníky – Levice. *Chamaeleo* (Praha) **9**: 7 – 14.
- ČAMBAL Š. 2015: Obojživelníky a plazy mesta Levice. Tekovské múzeum v Leviciach, 16 pp. ISBN: 978-80 88831-18-1
- ČAMBAL Š. 2018: Pomáha prírode. Nezištne. Vivarista.sk, <http://www.vivarista.sk/m/clanky/8852>, Dostúpené 20.8.2019.
- LÁC J. 1968: Plazy – Reptilia. Pp 315–362. In: OLIVA O., HRABĚ S. & LÁC J. 1968: Stavovce Slovenska I, Ryby, obojživelníky a plazy. Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 396 pp.
- MORAVEC J. 2015: Plazi Reptilia. Pp 364–395. In: BEREK M., BREJCHA J., FRIC F., GVOŽDÍK V., IVANOV M., JEŘÁBKOVÁ L., JIRKŮ M., KOTLÍK P., MORAVEC J., MUSILOVÁ R., ŠIROKÝ P., VESELÝ M. & ZAVADIL V. 2015: Fauna ČR, Plazi Reptilia. Vydavateľstvo Academia, Praha, 531 pp. ISBN 978-80 200-2416-9.
- MORAVEC J. 2019: Obojživelníci a plazi České republiky. Academia, Praha, 461 pp. ISBN 978-80-200-2984-3
- REHÁK I. 1992: Plazi – Reptilia. Pp 125 – 134. In: BARUŠ V., KMINIAK M., KRÁL B., OLIVA O., OPATRŇY E., REHÁK I., ROTH P., ŠPINAR Z. & VOJTKOVÁ L. 1992: Fauna ČSFR - Plazi - Reptilia, Vydavateľstvo Academia, Praha, 222 pp. ISBN 80 200-0082-8.
- ZWACH I. 2009: Obojživelníci a plazi České republiky. Grada, Praha, 496 pp. ISBN 978-80-247-3509-3.